

Forfatter: Hauch, Carsten

Titel: Robert Fulton: 1-2. - 1928

Citation: Hauch, Carsten: "Robert Fulton: 1-2. - 1928", i Hauch, Carsten: *Robert Fulton: 1-2. - 1928*, udg. af Niels Birger Wamberg , 1926-29, s. 449. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-hauch02val-shoot-idm140500966076960.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Robert Fulton: 1-2. - 1928

NOTER.

Titelbladets Motto findes paa det anførte Sted i Coldens Bog, hvortil der i Almindelighed henvises, og betyder paa Dansk: En Falk, der svang sig højt paa sin stolte Plads, blev jaget og dræbt af en Ugle paa Musejagt.

2

Tycho Brahes Ungdom opførtes første Gang 27. Oktober 1852, altsaa før »Fulton« udkom.

3

Fielding 1707-54; engl. Romanforfatter. Citatet findes i hans Hovedværk »Tom Jones«, 8. Bog, Kap. 1 Slutning. *Arago* 1786-1853; fransk Fysiker. *Ingemann i Landsbybørnene*; denne Bog udkom 1852. Hovedpersonen, Fattigmandsbarnet Anton, er en Kunstnervatur, der for en Tid lader sig lokke af ydre Ære (som Laura hos Hauch), men tilsidst finder Lykken i den sande Kunst.

5

Byen Reading. Romanens Handling spiller, som rimeligt er, i Øststaterne, der først fremtraadte i de forenede Staters Historie. Fulton er født i Staten Pennsylvania i den lille By Little Britain i Nærheden af 450 Lancaster (ikke, som Hauch siger S. 33, i denne By). I samme Stat ligger Reading ved Floden Shuylkill, der løber ud ved Philadelphia. Susquehannah er en større Flod Vest for Shuylkill.

6

blaae Bjerge jfr. S. 12. The blue Ridge kaldes den østlige Del af Alleghanybjergene.

9

Med den Nøddeskal vil vi da nok blive færdig. Efter tysk: mit etwas fertig werden = faa Bugt med noget. Andre Tyskheder i »Robert Fulton«: 11 *paa nogle Dage*; 28 *tabe noget Øieblik*; 28 og 73 *Flanel, Flanelstrøje*; 37 *bragte det Hele istand*; 78 *beskærer*; 90 *under fri* (= aaben) *Himmel*); 96, 101, 121 *forsmægte*; 101 *veldannet* = velskabt; 107 *en usædvanlig Velværen* (hos Molbech anført som et nyt Ord); 201 *Selskab* = Samfund; 344, 439, *henbringe* = tilbringe; 348 *Forstyrrelsesmidler*; 357 *anpriser*; 374 *Opvarterinde*, nærmest = Sygeplejerske; 376 *forekastede*; 437 *tabt* (= mistet) *sin lille Datter. uden mærkelig Anstrengelse* m. = kendelig jfr. S. 365.

14

Muskiter gammeldags Form for Moskitoer.

17

Charlestown nu Charleston; Kystby i Staten Syd-Carolina; 1779-82 i Englændernes Besiddelse.

33

Faderen Tilhænger af den methodistiske Lære. Fultons Fader var vel snarere Presbyterianer, da han efter Colden S. 7 ligger begravet paa den presbyterianske Kirkegaard i Lancaster.

36

Slaveri i Algier og Marocco disse Staters vigtigste Næringsvej var i flere Aarhundreder Sørøveri og Slavehandel.

41

Franklin til Europa han opholdt sig i Frankrig 1776-85.

46

Joel Barlow 1755-1812 nordamerikansk Digter og Diplomat. Fultons Samvær med B. i de følgende Kapitler er Hauchs egen Tildigtning. Efter Colden S. 26 traf de først 1797 sammen i Paris, sluttede Venskab, og F. boede 7 Aar hos Barlow.

47

Norristown en lille By ved Shuylkillfloden Nordvest for Philadelphia.

49

Kunstens gyldne Skind i den græske Mytologi henter Jason i Kolkhis det gyldne Skind af en Vædder.

451

54

de Korn, der faldt paa den golde Klippe Matth. Kap. 13,5. *vende Gavlerne ud imod Dagen* *dolgoeO* mod Lyset (Ordbog over det da. Sprog III, 423). *Gavler* gl. Flertalsform, nu uddød.

55

indianske Menneskebilleder eller Pagoder. Indiansk er Tillægsord til Indien = indisk (efter ty.) Pagoder bruges dels om Gudetemplerne i Indien og Kina, dels om Gudebilleder, endelig om smaa Figurer med nikkende Hoved. Jfr. Paludan-Müller: Den ottende Kunst. *Søskæl* Muslingeskaller; jfr. S. 59 de kostbare Skaller.

58

rystede Støvet af mine Klæder efter Matth. Kap. 10, 14. *gale Griller* Griller betyder fikse Ideer, saa Udtrykket her virker pleonastisk.

59

udrevet Lynet af Herrens Haand Under Houdons Buste af Franklin staar følgende latinske Indskrift: Eripuit coelo fulmen sceptrumque tyrannis = han fravristede Himlen Lynet og Tyrannerne Scepteret, en Sentens, der tilskrives forskellige, men som gaar tilbage til den romerske Forfatter Manilius.

61

løbe Hornene af sig I »Minder fra min Barndom« S. 323 fortæller Hauch, at Frederik VI, da Hauch havde taget sin Embedseksamen, ytrede til hans Fader: »Ja, det tænkte jeg nok, at han vilde blive til Noget, naar han havde løbet Hornene af sig.« - Kongen havde ikke megen Sans for Poesi.

62

Kunststykker Kunstværker.

64

Høsten jfr. S. 65 Høstklædning, S. 85 Høstens Stilhed. Høst = Efteraar. Yderligere Eks. i Ordbog over det da. Sprog VIII, 1290.

65

Valbirken Ahorn eller Løn. *Juniata* Biflod vestfra til Susquehannah.

66

et bedrageligt Teppe forældet = bedragerisk. Bruges ofte af Hauch (Ordbog over det da. Sprog II, 52). *Tegnebog* Skitsebog.

68

stirrer saaledes op paa Melkeveien Omtales hyppigt af Hauch, især i de lyriske Digte. Jfr. Brandes' berømte Ord om Delingen af Poesiens Rige efter Oehl.s Død: »med Hauch affandt man sig let, han ønskede ikke 452 Land, man overlod ham Mælkevejen« (Saml. Skr. Danmark 1919, Bd. 2, S. 11).

69

Pegasus Vædder Stjernebilleder. *San Salvador* »Frelseren«, kaldte Columbus den lille Ø Guanahani, en af Bahamaøerne, hvor han første Gang landede 1492.

70

et større Heelt dengang ikke ualm. for det nu brugte: et Hele. *Lysfluer* = Ildfluer, lysende Biller som f.

Eks. Sankt Hansorme.

71

Harrisburgh By ved Susquehannah.

80

Styltegængere en Slags Sneppefugle; Navnet paa Grund af deres lange Ben.

81

Middletown en lille By nedenfor Swatara, en Biflod til Susquehannah.

82

Trusty Oprindeligt blev denne Hund kaldet Strohmian efter en Puddel, Hauch havde faaet forærende, og som var saa trofast, at den døde af Sult og Sorg en Gang, da Hauch havde været fraværende paa en Rejse. Hundens tyske Navn blev ændret til Trusty, da Handlingen foregaar i Amerika (Marie Rørdam: Tilbageblik paa et langt Liv 1911, S. 16-17).

83

Tiogafloeden i det nordlige Pennsylvanien.

85

Folie jfr. S. 142. Modsætning, forskønnende Baggrund.

89

sin Bo nu alm. neutr., tidligere ofte masc.

94

Ariadnetraad Anvisning til at komme ud af en Vanskelighed. - I den græske Mytologi hjalp Ariadne, Datter af Kong Minos paa Kreta, ved Hjælp af et Traadnøgle Theseus ud af Labyrinthen, da han havde dræbt Uhyret Minotauros.

100

Stængler paa en Ager. Enten = Stubbe, eller maaske tilbagestaaende Majsstængler.

103

Frugterne ere smagløse her i ligefrem Bet.: uden Smag. Nu bruges Ordet mest overført.

107

Klimatet paa Hauchs Tid alm. ved Siden af Klimaet.

109

Ovenfaldshjul nu: Overfaldshjul. Begge Former hos Molbech. Et Vandmøllehjul, hvor Vandet ledes ind ved dets Toppunkt og ved at falde ned paa Skovlene med 453 sin Vægt driver Hjulet rundt (Dahl og Hammer: Da Ordbog II, 108).

116

en Midler i den udvortes Verden af tysk Mittler: Mægler, Mellemand. I ældre Bibeloversættelser staar (1 Tim. Kap. 2,5): En Midler imellem Gud og Menneskene.

119

klingende Bjelder. Fra 1 Kor. Kap. 13,1.

123

Robinson Crusoe Englænderen Daniel Defoes berømte Bog udkom 1719-20 og afspejler i sit Forløb Menneskehedens Udvikling fra Naturtilstand til Kultur, koncentreret i ét Individ. *Jerusalems Skomager* Sagnet om den evige Jøde, der til Straf, fordi han slog Jesus, maatte vandre fredløs om uden at kunne dø, kan

opfattes som et Symbol paa Jødernes hjemløse Tilværelse (Se: Danske Folkebøger, udg. af det da. Sprog- og Litteraturselsk. Bd. I, 1915 og Kr. Nyrop: Den evige Jøde 1907).

123

Overdaad sjældnere Form for Overdaadighed.

126

Digtet jfr. Indledn. S. IX.

133

intet Nyt under Solen. Prædikerens Bog Kap. 1,9. *de gamle Mystikere* Tilhængere af en religiøs Retning i Middelalderen, der særlig lagde Vægt paa det personlige og inderlige Forhold til Gud. *Anachoreter* (græsk) Eneboere; bruges især om de første kristne, der trak sig ud i Ørkenen.

145

et af Shakspears Billeder. Fra Kong Henrik den Fjerde, 2 Del, III Akt, Sc. 2.

146

Mønde nu alm. Mynde. Efter Molbech brugtes begge Skrivemaader. *Astræa* det samme som *Dike*, Retfærdighedens Gudinde, der var draget bort fra Menneskene og levede blandt Stjernerne.

149

en Vulkan af dem, der udkaste Dynd de saakaldte Dyndvulkaner; kraterlignende Høje, hvorigennem Gasarter af og til bryder ud. - Hauch vil ved denne Sammenligning karakterisere Advokatens ufine Karakter.

155

in specie særligt, specielt. *actori incumbit probatio* Bevisbyrden paahviler Anklageren. Fra det romerske Retssprog.

454

159

Noten. Coldens Bog S. 257.

162

denne sublunariske Verden Verden under Maanen *dolgoeO* denne Verden.

164

den Synspunkt nu neutr. Fælleskøn fra tysk.

166

et Bjerg i den gamle Verden Bjerget Vomero ved Neapel, omtalt i »Minder fra min første Udenlandsreise« S. 152.

167

Ginnistan 1816 udsendte Hauch under Fællestitlen »Contrasterne« to dramatiske Digte: »Reisen til Ginnistan« og »Phantasiers Magt.« Ginnistan eller Djinnistan er hos Araberne Feernes Land.

168

to Retninger, der ... stride ... i et Menneskes Indre. En yndet Tankegang hos Hauch jfr. Indledn. til »En polsk Familie«, S. XVI.

174

leve à son aise leve bekvemt, behageligt. Jfr. dansk: at være i sit Es (Ordbog over det da. Sprog IV, 532).

175

mundus vult decipi Resten af Sentensen lyder: *decipiatur igitur*: Verden vil bedrages, lad den da blive

bedraget. Tillægges Kardinal Caraffa, den senere Pave Povel IV.

176

Sunbury en lille By ved Susquehannah.

210

en stor rød Ara en amerikansk Papegøjeslægt.

211

»frying pan« Stegepande.

231

Thara, Brutto eller Nettovægt Handelsudtryk. Brutto er den samlede Vægt af en Vare med Emballage, Tara er Vægten af Emballagen, Nettovægten er selve Varens Vægt.

250

man kan ikke ... tjene to Herrer Matth. Kap. 6,24.

253

de Vises Steen i Middelalderens Kemi det Stof, der kunde forvandle de forskellige Stoffer, saaledes at man bl. a. skulde kunne lave Guld (jfr. »Guldmageren«).

254

Atlantis et Vidunderland i Oceanet Vest for Europa; omtales af Platon i Dialogerne Kritias og Timaios.

256

Jonathan Hull en Englænder, der 1736 udtog Patent paa at anvende Dampmaskinen som Drivkraft for Skibe.

258

Amicus Plato o. s. v. Plato er min Ven, Sokrates er min Ven, men Sandheden er mig endnu kærere. - Efter Aristoteles' Ethik 1,5.

262

Cautel Forsigtighedsregel.

455

263

error juris semper nocet Fortsættelsen lyder: *error facti non nocet*. Juridisk Udtryk: Retsvildfarelse skader altid, Vildfarelse angaaende Fakta skader ikke.

265

Ostracismen Athenienserne kunde ved Afstemning forvise en Statsborger, hvis han ansaas for farlig. Afstemningen foretoges ved at skrive Ja eller Nej paa et Potteskaar (ostrakon), hvoraf Benævnelsen er opstaaet.

266

perpetuum mobile en Maskine, der ved egen Kraft kan holde sig i stadig Bevægelse. *Cirkelens Qvadratur* gaar ud paa at konstruere et Kvadrat med samme Areal som en given Cirkel.

281

Phaëton et Slags let Køretøj.

293

Benjamin West 1738-1820 Amerikansk-engelsk Maler, der fra 1763 virkede i London, hvor Fulton kom i Lære hos ham.

299

Barker 1739-1806. Panoramamaleriets Opfinder. Fulton indrettede et Panorama i Paris, se Colden S. 27.

306

paa Dødens Baar dengang alm. ved Siden af Baare; nu kun poetisk.

309

squares Ordet betyder opr. Firkant og bruges derefter om firkantede Torve og Pladser i Byer. Berømt er Trafalgar Square i London.

311

savoir faire Raadsnarhed.

326

Ramsey omtales Colden S. 132 ff., hvor han kaldes Rumsey.

332

Barlow kom 1788 til Frankrig, han var ivrig Republikaner og blev 1793 fransk Borger; efter fra 1805 at have opholdt sig i Amerika blev han 1811 amerikansk Gesandt i Paris.

334

Fultons Undervandsbaad Om de forsk. Eksperimenter hermed berettes vidtløftigt hos Colden S. 27, 31 ff., 146 ff., 174 ff. Efter nogle i Nationalarkivet i Paris 1896 fundne Papirer skal Fulton allerede 1797 have faaet Ideen til en Undervandsbaad. Om Forsøg paa at opfinde Dampskibe før Fulton, se Opfindelsernes Bog, 4. Udg. 1923, Bd. II, S. 270 ff., og Colden S. 130 ff.

335

Polichineller den lystige Maske i den italienske Maskekomedie.

340

Krig imellem Frankrig og England. Som Medlem af 456

1

te og 2den Koalition stod England siden 1793 i Krigstilstand med Frankrig.

345

han ... maatte tilstaae, at han ikke elskede hende med ... Lidenskab Jfr. et Brev af 25/11 1828 fra Hauch til P. Hjort om hans egen Forlovelse: »i mine Aar er det dog meer Overlæg end Lidenskab, der leder Valget, uagtet jeg ei kan nægte, at jeg er hende ret inderlig hengiven«. (Udv. af Breve til P. Hjort, 1867, S. 209).

347

Napoleon var første Konsul 1799-1804.

348

en dansk Brig Colden S. 58.

355

østerlandsk Sybaritisme Beboerne af den oldgræske By Sybaris i Syditalien var bekendte for deres Blødagtighed. Bruges derefter om overdaadig Levemaade i det hele taget.

359

siger den vise Salomon Prædikerens Bog Kap. 3, 7. *Fugl Phoenix* Herodot fortæller i sin Historie II Bog, Kap. 73 om denne hellige Fugl, der kun viste sig med 500 Aars Mellemlum; andre klassiske Forfattere beretter, at den opbrænder sig selv og derefter opstaar af Asken.

362

Attila og Dschingischan A. er den berømte Hunnerkonge, død 453, D. en stor mongolsk Erobrer, død 1227. *Sylfeartet Sylfer* var i den oldgræske Folketro Luftaander.

370

aliquid o. s. v. han ved noget om alt, men intet helt og fuldt.

371

ultima voluntas o. s. v. ens sidste Vilje er omskiftelig lige til Døden.

382

ingen Prophet er agtet i sit Fædreland Joh. Kap. 4, 44.

383

lægge Fingrene i Naglegabet Joh. Kap. 20, 24-27. *Daarlighed* = Daarskab.

385

Charenton, det bekendte Sindssygehospital, blev grundlagt allerede 1641.

387

ephemere egt. hvad der kun varer en Dag; døgnagtig, ubetydelig.

390

Albany 233 km. fra New York paa Vestsiden af Hudsonfloden.

401

Kagpidskes el. kagstryges; en Straf, der bestod i, at Forbryderen blev bundet til en *Kag* (Pæl) og pisket. *457viis mig din Forstand af Dine Gjerninger* rigtigere: din Tro. Jakobs Brev. Kap. 2, 18.

402

hvad vilde han paa den Gallei? Fra Molière »Scapins Skalkestykker« 2, 11.

407

Slaget ved Marengo den 14. Juni 1800 blev først ved General Desaix' Undsætning en Sejr for Napoleon.

409

ikke værdig at løse Dine Skoremme Matth. Kap. 3,11.

420

den gamle Digtets Ord Homer Iliaden VI, 146-149. (Frit citeret ogsaa hos Blicher i »Juleferien«).

426

Noten Barlows Digt, der er en Udvidelse af *The Vision of Columbus* fra 1787, udkom 1807.

445

Citatet efter Colden S. 253.